

Вівторок, 4 жовтня 2022 року

Видається з вересня 2009 року

№ 1 (49)

УЖАНСЬКОМУ НПП – 23!

Урочисті збори працівників Ужанського національного природного парку з нагоди 23-ї річниці від дня створення цієї природоохоронної установи національного рівня, важливого складника трилатерального Міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати», за усталеною традицією пройшли на теренах Ново-Стужицького природоохоронного науково-дослідного відділення. Серед поважних гостей – керівництво Ужгородської РВА Радіон Кіштулинець, колишні працівники парку, які стояли у витоків його створення, представники громадськості, ентузіасти розвитку сільського зеленого туризму на теренах Закарпаття, зокрема власник приватної екосадиби «Полійова хижка» Павло Павлі, котрий особисто доклав чимало зусиль й для розвитку парку.

У вітальному слові в. о. директора Ужанського НПП Василь Іваниш поздоровив колектив, побажав плідної праці, творчих здобутків, професійного зростання. Керівник висловив подяку всім, хто нині обстоює незалежність Вітчизни, у тому числі і працівникам парку, а також запропонував вшанувати хвилиною мов-

чання пам'ять про загиблих на війні Героїв, що віддали своє життя заради

їни «за вагомий особистий внесок у забезпечення розвитку природоохо-

України. На жаль, у цьому сумному мартирологу є й імена працівників Ужанського НПП.

Начальник Ужгородської РВА Радіон Кіштулинець, побажавши зростання та розвитку, передав вітання від голови ОВА Віктора Микити.

Подякою Прем'єр-міністра Укра-

ронної діяльності, зразкове виконання службових обов'язків, високий професіоналізм, особливі досягнення, проявленій героїзм та активну громадську позицію, а також із нагоди Дня Незалежності України» відзнача-

Закінчення - на стор. 2

ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ!

Після багаторічної перерви відновлюється випуск видання Ужанського НПП «Східні Карпати». Мета щомісячника – не тільки розповідати насамперед мешканцям Ужанської долини, а також гостям про нашу альяність, плани на майбутнє, про життя територіальних громад, розташованих у межах парку, перспективи розвитку транскордонної співпраці із заповідними об'єктами сусідніх країн у рамках спільногого резервату «Східні Карпати», а також бути дискусійним майданчиком. Запрошуємо до відвертої розмови, діалогу всіх зацікавлених у стадому розвитку Ужанської Верховини, коли дбаючи про гідне життя сьогоднішніх поколінь її мешканців, дбати і про те, яким цей Богом даний край залишимо в спадок нашим нащадкам.

Василь ІВАНИШ,
шеф-редактор видання
«Східні Карпати»

ТУРБОТА ДЕРЖАВИ

Пенсіонери, які мешкають у гірських населених пунктах мають право на 20% надбавку до пенсії.
Доказано - на стор. 2

СТРАТЕГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Андрій МИХАЙЛІК

Символічно, що перше число відродженого щомісячника Ужанського НПП «Східні Карпати» виходить 4 жовтня – у день народження світлої пам'яті Василя Копача. Січень 2014 року, час великих сподівань, очікування докорінних змін. Спілкуємося з Василем Олексійовичем про майбутні перспективи, прийдешній добробут горян, розвій краю, парку. Словом, про те, що було сенсом життя першого директора Ужанського національного природного парку.

– Діяльність УНПП базується на засадах сталого розвитку, тісній співпраці з територіальними громадами, – неспішно і впевнено веде нитку розмови Копач. – Нещодавно до нас завітала делегація словацьких колег з Національного парку «Полоніні». Ставилося питання про транскордонне співробітництво в контексті сталого розвитку. Йшлося і про предметну підтримку такої роботи з боку норвезьких партнерів, які виступають донорами для у фінансуванні таких проектів. Наприклад, йдеється про співпрацю у створенні на території Ужанського національного парку Асоціації бджільників. Окрім того, щоб об'єднати і підтримати пасічників Закарпатської Лемківщини, проект передбачає координацію дій у цьому напрямі із словацькою стороною. Мова йшла не лише моніторити, що відбувається у бджільництві, а й виготовляти кінцевий продукт, здійснювати його промоцію в європейських країнах. Самі знаєте, ціні карпатському медові немає. Наступний напрям – вічарство. На словацькому боці ця галузь занедбана. Та й у нас справи не кращі. На сьогодні з поголів'я у 2 млн овець, що було в Українських Карпатах, залишилося менше 170 тисяч голів.

– Але велике поголів'я спричиняє перевипас, що призводить до деградації гірських луків, ерозії ґрунтів тощо...

– Справді, така проблема існувала. Але зараз це планується робити, спираючись на

чітке наукове обґрунтування. І тут ми хочемо використати досвід Едмунда Егана, угорського економіста, громадського діяча, благодійника, фахівця з організації сільського господарства Закарпаття на рубежі XIX-XX століть. Едмунд Еган глибоко переймався проблемами людей, які працювали на землі. Він побачив, що у найгіршому становищі в Угорщині опинилися українські селяни Закарпаття, які, важко працюючи, ледве могли заробити собі на хліб. У 1890 р. вийшла його книга, присвячена сільському господарству Карпатського регіону, де було викладено бачення того, як подолати бідність. Між його проектів було і масове ввезення до краю тірольських корів, і створення кооперативних молочарень, державне кредитування закарпатських селян. Якщо у нас не буде позитивного результату по вічарству, бо воно у нас і раніше не дуже процвітало. Адже у нашому районі немає високих полонин. Гори і луки у нас нижчі, клімат м'якіший, тут можна збирати травостій, заготовляти сіно у 2-3 укоси. І традиційно тут перевага віддавалася утриманню великої рогатої худоби. Але перспективи розвитку вічарства на Великоберезнянині треба. Потім є таке питання – зробити банк даних (це для меблевої промисловості), вивчити, де є такі насадження, зайнятися щепленням, створенням плантацій лісових культур берези карельської, явора кучерявого.

– Це на перспективу?

– Так, на далеку-далеку перспективу. Але це є принцип сталого розвитку. Забезпечуючи гідне життя сучасникам, думати й про те, яку землю у спадок отримають наші потомки. Якщо йдеється про ліс – онуки, правнуки.

– А планы на найближчий час?

– Збільшення кількості дикоростучих плодових дерев: яблуні, груші, сливи. З перспективою згодом заготівлі плодів для виготовлення сухофруктів. Во сушка з дикорослих плодів є більш якісною, ціннішою і віддавна користувалася сталим попитом. Цей генофонд в межах території парку ми хочемо дослідити, робити щеплення і не тільки якихось культур-

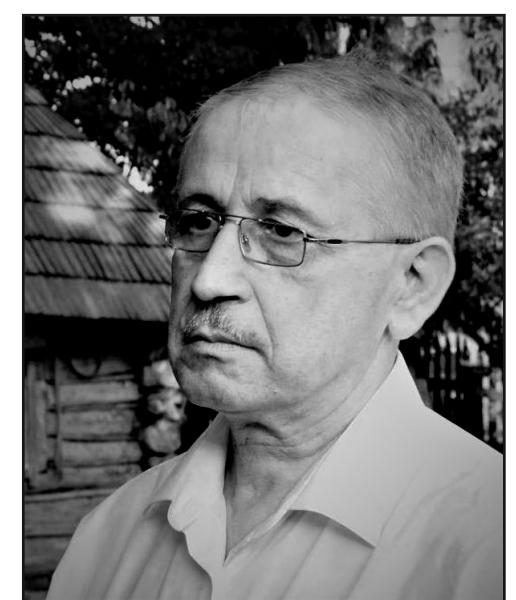
них сортів, а й вирощування саме дикорослої форми дерев. Однією з тем, якою ми займаємося продовж останніх років – сприяння відновленню популяції форелі в гірських потоках: будівництво штучних перепадів на річках, селекційна робота. Особливий ефект очікуємо від роботи з розвитку молочнотоварного і м'ясного виробництва у гірських населених пунктах. Цей проект ми плануємо реалізувати спільно із Закарпатською облспоживспілкою. У селі Волосянка планується створення молочного кооперативу, в сусідньому селі Ставне – м'ясного цеху, де, зокрема, виготовлятиметься ковбаса за давніми місцевими традиційними рецептами.

– Колись, ще до Першої світової, в Ужку був бальнеологічний курорт...

– Так, тобто, 100 років тому. Тепер знайшовся підприємець, який парку, сільській громаді. Планується встановлення чаїв з підігрітою мінеральною водою. Готель на 30-40 місць. Також невеличкі готельчики плануються побудувати в околицях сусідніх сіл у мальовничих верхів'ях Ужанської долини.

– Чому УНПП став одним з ініціаторів створення молочного кооперативу в селі Волосянка? Начебто, до охорони природи це не має прямого відношення?

– Річ у тім, що Волосянка розташована якраз у серці місцевості, де до сьогодні у господарствах люди тримають достатньо багато великої рогатої худоби. «Наймолочніший» населений пункт – Тихий, в якому дворогосподарств, де є по три, чотири, а то й п'ять дійніх корів. Головна проблема – збит продукції. Раніше молоко заготовляла одна ужгородська агрофірма. Але останні 8 років ця система не працює. Тож нині люди кооперуються не великими групами і самотужки доставляють молоко на стихійні ринки Ужгорода. А по суботах – і на базар райцентру. Тому зараз проводяться підготовчі роботи з організації кооперативу, який би заготовляв і переробляв молоко на місці. В серед асортименту продукції обов'язково будуть, як у нас кажуть «клягани», тобто, сичужні сири.

Василь КОПАЧ

Цей вид переробки молока є традиційним для нашого краю. Може у цьому виробництві використовувати й такі дари природи, на які багатий наш край – лісові ягоди: брусничу, чорничу, малину. Поки що справа перебуває на етапі проекту. Але по весні плануємо розпочати активні роботи за підтримки Закарпатської облспоживспілки, голова якої віходить з цього села. Тут є всі умови, аби не залишитися останньою такої справи.

– А попит буде?

– Попит на якісні молокопродукти буде завжди. По-перше, національний парк зацікавлений, аби туристи, які приїжджають до нас отримали приємні враження не лише від красоти наших ландшафтів, а й поласували верховинською смакотою. А багатий лемківський стіл без молочних продуктів уявити неможливо. Це й пироги трені, галушки трепані. Тож, в першу чергу планується по-

Закінчення - на стор. 2

Василь ІВАНИШ: «ЦЕ БУДЕ ВАЖКА І ВІДПОВІДАЛЬНА РОБОТА»

Андрій МИХАЙЛІК

Відповідно до наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України Ужанський НПП очолив Василь Юрійович Іваниш. 14 липня відбулося представлення новопризначеної керівника трудовому колективу. Саме з аналізу поточної ситуації, що зроблено з часу вступу на посаду і розпочалася наша розмова.

– Робота національного природного парку почала потроху налагоджуватися, але є багато питань, без вирішення яких діяльність парку не буде ефективною, – констатував Василь Юрійович. – По-перше, у парку зачінчився Проект організації і не до кінця завершено землевпорядкування.. Це дозволяє маніпулювати темами, де, власне, знаходиться землі, що належать національному парку. Приміром, місцеве населення для отримання дров залишає самовільні рубки у лісах національного парку, вважаючи, що це землі сільської ради. Наступне, це вирішення судових заяв колишніх працівників, які були звільненні з роботи через небажання працювати з новим керівництвом парку та саботажем його роботи.

– Тож які цілі ставите перед собою, колективом парку на найближчу перспективу?

– Перше питання – це вирішення конфліктів з місцевим населенням щодо паливної деревини. Парку необхідно збільшити ліміт для отримання паливних дров, для цього проводяться додаткові обстеження. Це дозволить виявити ділянки лісу, хворі або пошкоджені шкідниками, де потрібне проведення санітарно-оздоровчих заходів, а відтак – збільшити ліміти.

Приділяємо особливу увагу належному освоєнню рекреаційного потенціалу парку. Оновлюються рекреаційні пункти, туристичні та екологічні стежки.

Важливе питання – налагодження втраченої міжнародної співпраці в рамках міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати» та трансєвропейського об'єкту

Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи».

Також необхідно завершити землевпорядкування, розпочати процес підготовки нового Проекту організації території парку.

– До всіх проблем з відродження діяльно-

житло, харчі, предмети першої потреби. Передавали медикаменти для наших воїнів. Негативом є те, що у зв'язку з військовими діями, рішенням Закарпатської обласної військової адміністрації закрито майже всі наші туристичні маршрути. У парку цього року для моніторингу букових пралісів на пробних площах

Голова Ужгородської районної державної адміністрації Радіон КІШТУЛИНЦЬ (праворуч), начальник Ново-Стужицького ПНДВ Олена Васильняк, в.о. директора Ужанського НПП Василь ІВАНИШ

сті парку додалася війна. Як це позначається на роботі, що робить колектив парку задля перемоги?

– П'ять працівників парку захищають нашу державу із зброяєю в руках, один загинув. Парк за фінансової підтримки Франкfurtsького зоологічного товариства допомагає внутрішньо переміщеним особам, які проживають у працівників парку, а також у Ново-Стужицькому природоохоронному

професора Алойса Златніка хотіли приїхати науковці з Інституту лісового господарства з Чехії, м. Брно, але, на жаль, війна цьому завадила.

– Утім, міжнародна співпраця, транскордонне співробітництво потроху відновлюються, які проекти плануєте спільно впроваджувати?

– Наразі хочемо відновити співпрацю у рамках біосферного резервату «Східні Карпати», вже підготовлено пропозиції. У цьому

році на території парку почалася реалізація міжнародного транскордонного проекту зі створення велосипедної циклотраси на прикордонній трох держав. Також у парку реалізується міжнародний проект «Парк зоряного неба», який дозволить залучити любителів астротуризму.

– Які пріоритети визначає керівництво парку у співпраці з місцевим населенням?

– Переконаний, що має бути реалізація спільних проектів, які дозволяють покращити економічний потенціал цієї території, а саме розбудова туристичної інфраструктури, коли місцеве населення зможе приймати у себе туристів, відновлення місцевих народних ремесел, відновлення традиційного сільського господарства.

– Користуючись нагодою звернутися до місцевих жителів, що їм хочете сказати?

– Національний природний парк – це територія, створена в першу чергу для вас, щоб ви і ваші діти змогли і через сто років насолоджуватися багатством природи – ягодами, грибами, лікарськими рослинами, нашими чудовими буковими пралісами, чистим повітрям та джерельною водою.

– Які найближчі плани у розвитку на теренах парку туризму і рекреації?

– У нас у цьому напрямі є дуже багато пропозицій. Це і будівництво глемпінгів, створення нових міжнародних туристичних маршрутів, будівництво підвісної стежки та оглядової вежі у букових лісах, створення байк-парку для велосипедистів тощо.

– Василю Юрійовичу, про що перше подумали, коли отримали пропозицію очолити Ужанський НПП?

– Це буде важка і відповідальна робота.

– Яким бачите УНПП років, скажімо, через 5, 10?

– Сподіваюся, що в майбутньому Ужанський національний природний парк підніметься на вищий рівень управління, служба охорони буде представлена справжніми рейнджерами, котрі оберігатимуть природу, буде розвинений сільський зелений туризм, парк відповідатиме європейським стандартам національних парків.

16 років потому...

Цим фото рівно 16 років. 4 жовтня 2006 року, у самому серці Ужанського національного природного парку – у мальовничому урочищі на берегах заповідної Стужиці відзначали піввіковий ювілей директора й засновника УНПП - Василя Олексійовича Копача. Як ми тоді, віншуючи ювіляра, казали: **попудень вік.**

Сьогодні день пам'яті Василя Олексійовича – саме 4 жовтня, ми би мали святкувати його 66-річчя. Але 6 лютого 2016 року після тяжкої хвороби Василь пішов із життя, пішов від нас... Давня мудрість вчить: за життя людина має посадити дерево, вирости сина, збудувати дім. Василь Олексійович залишив по собі велику шану й добру пам'ять, трох синів-красенів, дочекався онуків. У людських споминах Василь Копач назавжди залишиться **ПЕРШИМ директором, очільником колективу**, який заснував і збудував окрасу Карпат – Ужанський національний природний парк. Професіонал-лісівник найвищої кваліфікації і

її послідовник – Василь Олексійович КОПАЧ. Сьогодні молода амбітна команда професіоналів спільно з ветеранами заповідної справи гуртом взялися за порятунок Ужанського НПП від злочинного зубожіння.

Кращим пам'ятником Василю Копачу буде відроджений потужний національний парк – вагома складова світової системи ПЗФ. Унікальна природа парку, його колектив, а головне – люди верхів'їв Ужанської долини варті гідного життя!

Закінчення. Поч. - на стор. 1

станція на турбазі, розташовані у селах району, а також поставки на Ужгород такої екологічно-чистої молокопродукції. Плануємо її сертифікувати, як органічну. Тож, щодо попиту і збиту, переконаний, проблем не буде.

– Туристи, котрі повертаються із відвідин Ужанського національного парку, особливо радять побувати на фестивалі «Молочна ріка».

– Так, цього року плануємо його провести

– Не лише. Це є здоровий прагматизм. Ретельно використовувати те, що дає нам природа. Наприклад, це ще й органічні добрива, гній на поля, що збільшить врожайність. Але все в розумних межах. Зараз у нас від 23 тис. голів ВРХ, які у нас були в районі, може лишилося близько семи. Тобто третина. А овець, взагалі, лише десята частка від колишнього поголів'я.

– Які плани на цей рік?

– Будемо виконувати комплексну програму зі збереження Світової спадщини спільно зі словацькими і німецькими нау-

СТРАТЕГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ву, який заснував і збудував окрасу Карпат – Ужанський національний природний парк. Професіонал-лісівник найвищої кваліфікації й сумління, Василь Копач, зумів зробити багато. Але все в розумних межах. Зараз у нас від 23 тис. голів ВРХ, які у нас були в районі, може лишилося близько семи. Тобто третина. А овець, взагалі, лише десята частка від колишнього поголів'я. Стартом нового року є відкриття фестивалю «Молочна ріка». Це є здоровий прагматизм. Ретельно використовувати те, що дає нам природа. Наприклад, це ще й органічні добрива, гній на поля, що збільшить врожайність. Але все в розумних межах. Зараз у нас від 23 тис. голів ВРХ, які у нас були в районі, може лишилося близько семи. Тобто третина. А овець, взагалі, лише десята частка від колишнього поголів'я.

– Чи не позначиться негативно на природоохоронній справі збільшення поголів'я корів, що випасаються на теренах нацпарку?

– Навпаки. Бо це є збереження ландшафтів, збереження лісів. Догляд за пасовищами, організація водопої для худоби – це зрештою до всього – не лише дотримання тезису ведення традиційного господарства, а ще й атракція для відпочивальників.

– Справжня верховинська пастораль...

ков'яцями. Це цілий комплекс робіт у букових пралісах. Важливо донести до українців, людей, що живуть в інших європейських країнах інформацію про цю унікальну пам'ятку Світової спадщини. А це інформування громадськості і забезпечення доступу туристів з дотриманням природоохоронного режиму. Це дуже важливо. Особливу увагу приділяємо збереженню культурної спадщини. Михайлівська церква вже увійшла до списку світової культурної спадщини. Але в нас є ще 5 унікальних дерев'яних церков, яскравих прикладів сакрального дерев'яного зодчества бойківської школи. І тут важливо їм повернути автентичний вигляд. І не секрет, що є непоодинокі випадки, коли намагаючись «зробити як краще», храми обивають бляхою, пластикою вагонкою. І тим спотворюють ці унікальні пам'ятки. Цього року заплановано комплекс заходів і робіт з відзначення 100-річчя початку I світової війни, адже територія парку в ті часи була театром воєнних дій. Завершуємо впорядкування поховань австро-угорських вояків. І саме складне у забезпеченні сталого розвитку – питання по благоустрою, газифікації, переведенню опалювальних систем з дров на електрику. 15 років тому ми спільно з поляками і словаками створили перший у світі трьохсторонній біосферний резерват. Але ця дата проходить тихо і непомітно.

За майже (на той час) двадцять років нашого знайомства, яке дуже швидко переросло в щиру дружбу, це було перше інтерв'ю, яке зміг записати з Василем Копачем. І вперше ця розмова публікується. Не любив Василь Олексійович публічності, більше намагався справами доводити свою правоту...

У ЖАНСЬКОМУ НПП -23!

Закінчення. Поч. - на стор. 1

чено Юрія Німця. Подяку вручено дружині пана Юрія, котрий зараз боронить Україну.

Заступниця директора Інна Кваковська, привітавши колег, подякувала за сумлінну та старанну працю та згадала заснователів природно-заповідної в Ужанській долині, їхню багаторічну невтомну працю на ниві збереження, відтворення та захисту природи наших Карпат. Опісля Інна Михайлівна презентувала присутнім звіт про роботу у 2022 році, окреслила перспективи та плани розвитку Ужанського національного природного парку.

Присутні відчули зворушливі емоції від вітальних слів ветеранів природно-заповідної справи Ольги Копач, Наталії Сегеді, Ганни Васильняк. Вони згадали перші кроки становлення установи, наголосили на необхідності збереження та розвитку цієї унікальної перлинки Карпат.

Начальник відділу державної охорони природно-заповідного фонду Ужанського НПП Владислав Каменца вручив працівникам служби шеврони та знаки розрізнення.

Для підвищення мобільності служби, в урочистій атмосфері відбулося вручення співробітникам лісової охорони мотоциклів, придбаних за фінансування уряду Німеччини. Кошти для оновлення матеріально-технічної інфраструктури національних природних парків, заповідників регіону Карпат виділені за проєктом «Підтримка природно-заповідних територій в Україні».

Святкування завершено, колектив парку й надалі виконує відповідальну місію – збереження унікальних природних комплексів Ужанського НПП.

УВАГА!

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ОХОРОНІ ПЗФ УЖАНСЬКОГО НПП нагадує про ЗАБОРОНУ відвідування лісів відповідно до рішення Ради оборони Закарпатської області та просить громадян утриматися від перебування в лісонасадженнях на території Парку.

Наперіод реву оленів силами Державної служби охорони ПЗФ Ужанського НПП спільно з правоохоронними та органами, що здійснюють контроль проводитимуться щоденні рейди для боротьби з браконьєрством.

Звертаємо Вашу увагу! Відповідно до ст.248 Кримінального кодексу України незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста шістдесяти до двохсот сорока годин, або обмеженням волі на строк до трьох років. ШТРАФ ЗА НЕЗАКОННЕ ДОБУВАННЯ ОЛЕНЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СТАНОВИТЬ 305 896 ГРИВЕНЬ!!!

SMART – ЗНАЧИТЬ РОЗУМНИЙ

Неля КОВАЛЬ

До апробації сучасних методів моніторингу біорізноманіття долучились і працівники Ужанського НПП

У розвиток співпраці з нашим парком франкфуртське зоологічне товариство придбало і передало смартфони зі встановленою програмою SMART (інструментарій для просторового моніторингу та звітування). Окрім забезпечення технічними засобами, організовується низка тренінгів та онлайн-зустрічей, навчань в польових умовах. З цією метою парк відвідав менеджер з моніторингу, дослідження та SMART Ростислав Журавчак. Він передав 24 смартфони з уже встановленою і налаштованою для нашого парку програмою SMART і провів практичні польові навчання-тренінги з фахівцями відділів та інспекторів ПНДВ, які працюватимуть з цими приладами.

Перші тижні співробітники парку освоюватимуть збір і збереження інформації у відповідних режимах, передачу її оператору даних, який централізовано накопичує і зберігає інформацію в програмі.

Такий інструментарій створений для покращення охорони та обстеження території, виявлення представників фауни

Польові тренінги з працівниками парку

і флори, цікавих об'єктів культурної та історичної спадщини і їхнє картування. Тож SMART сприятиме підвищенню ін-

формативності та достовірності спостережень та покращить збереження даних і подальший їхній аналіз. Покращить і

оперативність використання даних для подальшого поточного управління природоохоронною територією.

ТУРБОТА ДЕРЖАВИ

Закінчення. Поч. - на стор. 1

Українські пенсіонери можуть отримувати доплати до пенсії не лише при досягненні певного віку чи заслуг перед Батьківщиною, а й проживаючи у певній місцевості.

Так, пенсіонери, які мешкають у гірських населених пунктах мають право на 20% надбавку до пенсії. Ця норма застосовна і до переселенців, які через війну переїхали в гірську місцевість.

Про це в ефірі загальнонаціонального телемарафону заявила начальниця управління пенсійного забезпечення Головного управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області Вікторія Поляковська.

— З 1995 року набрав чинності закон про статус гірських населених пунктів, — нагадала вона. — Оскільки наша область географічно в переважній більшості гірська, понад 190 населених пунктів мають цей статус. Законом передбачено встановлену надбавку до пенсії 20% від основного розміру пенсії.

За даними Пенсійного фонду, із 250

тисяч пенсіонерів Закарпатської області 53 тисяч проживають у гірських населених пунктах і одержують надбавки. Щоб мати надбавку, пенсіонери мають отримати статус жителя на території гірського населеного пункту та отримати посвідчення.

Для цього необхідно звернутися до місцевих органів влади або до Центру надання адміністративних послуг. Посвідчення видається безкоштовно протягом 30 календарних днів. Критерій отримання надбавки та гарантії соціального захисту громадян регулює закон «Про статус гірських населених пунктів в Україні».

Крім того, з 1 жовтня пенсіонери, яким виповнилося 70 років і більше, отримують підвищенні пенсійні виплати.

Про це в ефірі загальнонаціонального марафону розповіла заступниця міністра соціальної політики Дар'я Марчак.

— З жовтня цього року до програми підвищення доходу осіб похилого віку буде включено 1,676 млн пенсіонерів віком від 70 до 74 років, які отримують пенсію у розмірі, що не перевищує 10 340 грн, —

зазначила заступниця міністра. — Таким пенсіонерам щомісячно доплачують, що по 300 грн так, щоб загальна виплата не перевищувала 10 340 грн.

За інформацією Мінсоцполітики, загалом програма підтримки пенсіонерів похилого віку (старше 70 років) з жовтня охоплюватиме близько 4 млн громадян.

Крім того, для осіб 70+, котрі мають повний страховий стаж (30 років для жінок та 35 років для чоловіків), з жовтня 2022 року встановлюється мінімальний розмір пенсії.

— Такі пенсіонери отримуватимуть виплати у розмірі 3000 грн, — повідомила Марчак. — Якщо громадяні віком від 70 до 80 років мають меншу тривалість страхового стажу, виплата їм становитиме не менше ніж 2 500 грн. Якщо такі люди вже більше 80 років, то така виплата становитиме щонайменше 2 700 грн.

Ще з 1 жовтня, у зв'язку із збільшенням мінімальної зарплати до 6 700 грн, збільшується і мінімальний розмір пенсії за віком для непрацюючих пенсіонерів, яким виповнилося 65 років та мають повний страховий стаж. Мінімальний розмір пенсії для такої категорії громадян становитиме 40% мінімальної заробітної плати, тобто 2680 грн.

ОБЕРЕЖНО, НЕРЕСТ!

Осіння пора – період нересту цінного аборигенного виду лососевих: пструга струмкового, або форелі струмкової (*Salmo trutta m. fario L.*). Місцева назва цієї риби – «перек».

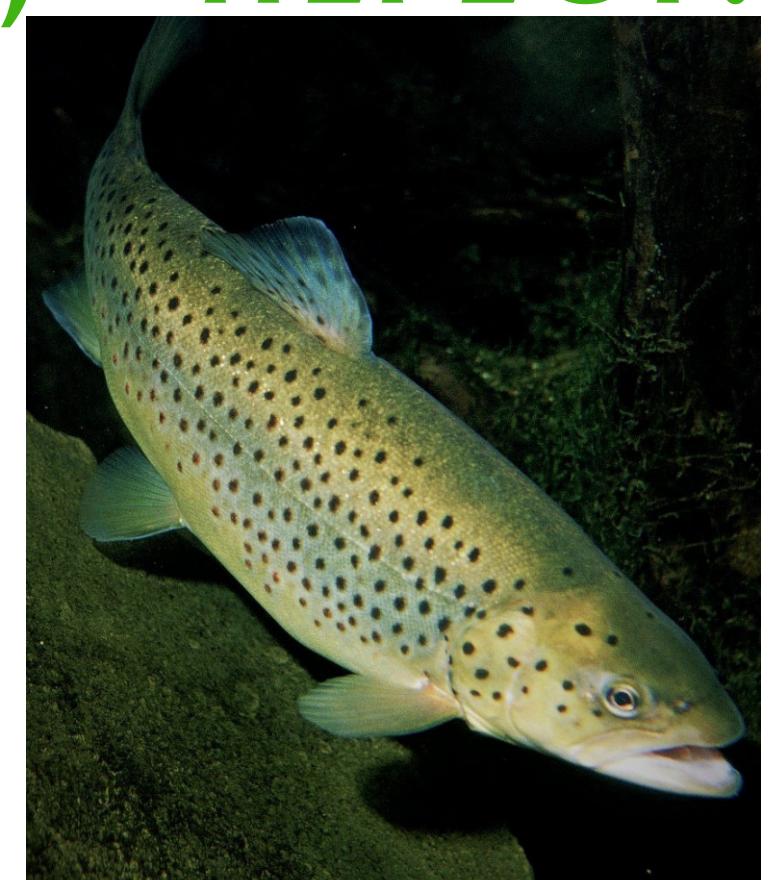
Пструг нереститься пізно восени, переважно в жовтні-листопаді на ділянках зі швидкою течією, де дно кам'янисте або вкрите галькою. Самця будує з гальки гніздо, куди відкладає ікро. Після запліднення ікры, вона загортася гніздо. Зародки розвиваються під шаром ґрунту, який промивається водою, до наступної весни.

Мальки з'являються у квітні-травні. За такий тривалий час багато ембріонів гине, а саму ікро знищують риби-плідники, також сусіди – харіуси, міньки. Плодючість пструга струмкового невелика. Наприклад, у самиць, маса яких приблизно 125 г, вона коливається від 230 до 595 ікринок.

Тому на період з 1 жовтня по січень 2023 року в руслі річок та всіх їхніх притоках, які протікають теренами Ужанського НПП, заборонено будь-який вилов риби та проведення робіт, що можуть порушити стан природних русел річок (забір піску, гравію, миття автомобілів, трелювання деревини тощо).

Упродовж нересту працівники служби державної охорони національного парку нестимуть посилену охорону водойм та проводитимуть рейди берегами річок.

Ужанський НПП звертається до громадян із проханням дотримуватися встановлених обмежень, а якщо виявили порушення – повідомляти адміністрацію про такі факти.

КВІТКА РОЗМАРІЯ УЖАНСЬКОЇ ДОЛИНИ

Орест ЦАПУЛИЧ

Коли літнє тепло поступається осінній прохолоді, а природа починає потроху зодягатися у барвисті строкаті шати, рожево-фіолетовий килим вкриває луки біля доріг Ужанського національного природного парку. Так розкітає рідкісна багаторічна трав'яниста рослина з порядку лілієцвітіх, знана в народі як розмарія.

Занесена до Червоної книги України, захоплює витонченою красою та незвичайним періодом цвітіння. Він, як правило, розпочинається до великого релігійного свята – Успіння Богородиці, і триває до кінця жовтня. Подеколи, коли довга тепла осінь, поодинокі квіточки можна побачити навіть у грудні.

Про розмарію складені легенди, згадується вона й у народних піснях, осівана у легендарному хіті народного артиста України Назарія Яремчука «Квітка розмарія», написаному Олександром Пушкаренком на слова Михайла Ткача. І, здається, що це якася казкова та невідома рослина. Та знавцям ботаніки вона відома під науковою назвою пізньоцвіт осінній (лат. *Colchicum autumnale*) з родини Пізньоцвітові (*Colchicaceae*).

Варто зауважити, що люди часто плутають пізньоцвіт із шафраном Гейфеля через деяку схожість. Однак крокус, він же шафран, на відміну від розмарії, цвіте на Закарпатті навесні. Це зовсім різні рослини! До того ж, зривати пізньоцвіт осінній не можна – це отруйна рослина, на нього лише дивляться!

У добу Середньовіччя латиною його називали «*Filius ante patrem*», що в перекладі означає «син поперед батька». Така назва походить від того, що плоди влітку з'являються раніше, ніж квіти. У народі пізньоцвіт відомий також як дикий шафран, зимовник, мороз, морозець. Весною з-під землі з'являється від 3 до 8 вузьких видовженіх ланцетоподібних листків завдовжки 12-30 сантиметрів і шириною до 4 сантиметрів. Однак, до початку літа вони відмирають. Також є і плоди. Підземна частина – бульбоцибулина, від якої восени розвиваються від 1 до 5 блідо-рожеві квітки, зрідка – білі, що досягають до 20 сантиметрів заввишки. Рослина дворічна, сидить досить глибоко в ґрунті.

Плід – коробочка. Масово цвіте впродовж вересня-жовтня. Через те що період цвітіння рослини припадає на осінь, вона може бути корисною для бджільництва як підтримка для бджіл, оскільки всі інші квіти вже відцвіли.

Пізньоцвіт полюбляє рости на вологих луках в низині,

передгір'ї та гірській частині Закарпатської області, в Прикарпатті, на Буковині, особливо в басейні Пруту й

Пізньоцвіт осінній (*Colchicum autumnale*)

Тиси, невеличкими заростями.

Саме ця рослина згадується у легенді про аргонавтів. А від давньогрецької назви області в Західній Грузії (Колхіда) походить латинська назва рослини *colchicum*. Також зустрічається Франції, Греції, Німеччині, Австрії, Угорщині, Словаччині, Польщі тощо. Природні зарості пізньоцвіту на Закарпатті взято під охорону в межах всього ареалу.

Для охорони ділянок масового зростання пізньоцвіту осіннього на території парку за ініціативою вже покійного професора Ужгородського національного університету Василя Івановича Комендаря у 1983 році на околицях сіл Забрідь та Ставне було створено ботанічні заказники «Пасіки» (площа 1,2 га), «Ірташі» (2,1 га).

У своїй книжці «Нічні портрети» український поет, фольклорист, краєзнавець Петро Скунць, осівав цю квітку у вірші «Розмарія», присвятивши його Василеві Комендарю.

...Розмарія – карпатська Марія

повертає нам волю небесну.

Зацвіла восени розмарія

і дала нам надію на весну.

Розмаріє під гасучим світом!

Ми старієм – життя не старє.

Десь тебе й нарекли пізньоцвітом,

Ти по-нашому звісь, розмаріє.

Зацвітати ніколи не пізно.

Хоч над горами хвища нестерпна,

Ти в Карпати вернулася з пісні

і, як пісня, лишайся безсмертна...

Зaproшуємо завітати до Ужанської долини у заказники «Пасіки» та «Ірташі» аби встигнути помилуватися цвітінням цієї дивовижної рослини.

ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Незважаючи на воєнний стан та обмеження, пов'язані з його запровадженням в Україні, працівники Ужанського національного природного парку й далі працюють над облагуванням та покращенням об'єктів рекреаційної інфраструктури. Так, зокрема, зусиллями співробітників Лубнянського ПНДВ встановлено два комплекти лісових меблів. Також проведено облаштування на території рекреаційної зони «Рибарня». Тривають роботи з ремонту туристичних маршрутів. Працівники Костринського та Жорновського природоохоронних науково-дослідних відділень провели ремонти на туристичних маршрутах ур. Дубовий гай – гора Голаня – село Кострино, турбаза «Дубовий гай» – урочище Чорні Млаки – село Княгія, село Жорнова – гора Голаня – село Кострино та на екологічній стежці «Лінія Арпада». Впоряд-

ковано рекреаційні зони «Стричавський потік», «Солянські обази». У Ново-Стужицькому ПНДВ проведенні роботи з ремонту на туристичному маршруті Стужиця – урочище Чорні Млаки – село Стужиця, відремонтовано покрівлю будинку природоохоронця під вершиною гори Кременець та розчищено дорогу в урочищі Бистрий, де пролягає маршрут до гори Кременець.

Східні Карпати

Видання Ужанського національного природного парку

Засновник Ужанський НПП, ГБФ «Ужанська долина»

Свідоцтво про реєстрацію

ЗТ №497/89Р від 27.09.2009 р.

За точність наведених фактів

відповідальність несуть автори матеріалів

Адреса для листування

E-mail uzhanskinpp@ukr.net

Листування з читачами – тільки

на сторінках видання

Шеф-редактор Василь ІВАНИШ

Головний редактор Андрій МИХАЙЛІК